

Mesleki Sorun Düzeyleri Farklı Okul Rehber Öğretmenlerinin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi

Esra Ceyhan**

ÖZET

Araştırmada, mesleki sorun düzeyleri farklı olan rehber öğretmenlerin kişisel ve sosyal uyum düzeyleri özgül nitelikleri, çalıştıkları okulun nitelikleri ve mesleğe yönelik algı ve beklentileri açısından incelenmiştir. Araştırma, on beş ilin devlet okullarında görevli 534 rehber öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Hacettepe Kişilik Envanteri ile toplanan verilerin analizinde; *t* testi, Basit Faktöriyel Varyans Analizi ve Tukey-Kramer testi kullanılmıştır.

Araştırmada, rehber öğretmenlerin mesleki sorun düzeyinin onların kişisel ve sosyal uyum düzeylerini farklılaştırdığı bulunmuştur. Cinsiyet ve mesleki kıdemın kişisel uyumu farklılaştırırken, okuldaki öğrenci sayısı ve mesleğin geleceğine ilişkin beklentilerin ise sosyal uyumu farklılaştırdığı bulunmuştur. Ayrıca, mesleki sorun düzeyi ve çalışılan okulun gündüzlü/yatılı olmasının etkileşiminin kişisel uyumu farklılaştırdığı görülmüştür.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Rehber Öğretmen, mesleki sorun, kişisel uyum, sosyal uyum.

SUMMARY: *The Study of the Personal and Social Adjustment Levels of the School Counselors With Different Levels of Job Difficulties*

In this study, the personal and social adjustment levels of school counselors with different levels of job difficulties according to personal background, the qualifications of the school they work, and the perception and expectations towards their job were examined. The study was realized with 534 public school coun-

*sors working in 15 different provinces of Turkey. *t* Test, Simple Factorial Variance Analysis and Tukey-Kramer Test were used in the analysis of the data collected with The Hacettepe Personality Inventory.*

The results of the study indicated that the job difficulties effected the personal and social adjustment levels. Gender and work range effected the personal adjustment levels, the number of students and the school counselors with expectations on the future of the profession effected the social adjustment levels. In addition, the interaction between day /boarding school counselors and low job difficulty level effected the personal adjustment level.

KEY WORDS: School counselor, job difficulty, personal adjustment, social adjustment.

GİRİŞ

Ülkemizde, 1970-1971 eğitim-öğretim yılından itibaren okullarda uygulanmasına çalışılan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri genelde eğitimciler, öğrenciler ve aileler tarafından tam olarak kabul görmemiş, etkin düzeyde bir işlevsellik kazanamamıştır (Öner, 1993). Zira bu hizmetlerin uygulanmaya başlanmasından itibaren, psikolojik danışma ve rehberlik alanında meslek kimliğinin oluşması sürecini olumsuz yönde etkileyen faktörler hâlâ varlığını sürdürmektedir (Doğan, 1996).

Okullarda psikolojik danışma rehberlik hizmetlerinin etkin bir şekilde verilememesinin nedenlerinden birisi; Türk kültür ve eğitim sistemine uymayan, özgür seçim ve bireysel ayrılıklar üzerine kurulmuş olan bir Amerikan modelinin uygulanmaya çalışılmasıdır (Öner,

*Bu çalışma, H.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç.Dr.Yasemin Akman danışmanlığında yürütülen Doktora Tezının özeti ve V.Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde (15-17 Eylül 1999) sunulan bildiridir.

**Yrd.Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı.

1993). Nitekim, Türk kültür ve eğitim sisteminde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri; bir yol gösterme, doğru olan veya sosyal açıdan kabul edilen doğruları öğretme ve aktarma süreci olarak algılanmakta ve bu hizmetler yönlendirme olarak adlandırılmaktadır (Demir, 1998).

Ülkemizde yürütülmeye çalışılan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin Türk kültür ve eğitim sistemi ile bağdaşmadığına işaret eden bu görüşlerin yanı sıra bu hizmetlerin başlangıcından itibaren etkili bir şekilde yürütülmesini engelleyen çeşitli sorunların yaşanmakta olduğuna ilişkin çok sayıda araştırma bulgusu literatürde yer almaktadır. Bu araştırma bulgularının işaret ettiği sorunların başlıcaları olarak ; okul personeli, rehber öğretmen, öğrenci ve velilerin, rehber öğretmenlerin rol ve görevlerine ilişkin algı ve beklentileri ile anlayışlarının farklılık göstermesi, okulda sağlanan ortam ve koşulların yetersizliği, mesleki araç ve gereçlerin yetersizliği, mesleğin standartlarının ve etik kuralların yeterince belirginleşmemiş olması, rol ve görevler ile özlük haklarına ilişkin mevzuatın yeterli olmaması ve rehber öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazla olması gibi sorunlar olduğu belirtilebilir (Kepçeoğlu, 1976,1986; Görkem, 1985; Kulaksızoğlu,1990; Tezer ve Uzer,1992; Gökçekan ve Özer,1999).

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin yürütülmesinde diğer ülkelerde karşılaşılan sorunlara ilişkin literatür incelendiğinde genel olarak; okul personeli, öğrenciler ve velilerin, okullarda çalışan psikolojik danışmanların rol ve görevlerine ilişkin algı ve beklentilerinin farklılık göstermesi, bu farklılığın yarattığı rol belirsizliği ve rol çatışmasının çalışılan okul türlerine ve okulun bulunduğu yerleşim birimine göre farklılık göstermesi, psikolojik danışmanların kendilerinden beklentileri karşılamada algılanan yetersizlikler, karar verme yetkisinin azlığı, fazla iş yükü, okullarda göreve yeni başlayan psikolojik danışmanlar için hazırlayıcı kılavuz programlarının olmaması görülmektedir (Moracco, Butcke ve McEwen,1984; Wilgus ve Shelley,1988; VanZandt ve Perry,1992; Coll ve Freeman,1997).

Ülkemizde ve diğer ülkelerde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin araştırma sonuçları incelendiğinde yaşanan bu sorunların sadece ülkemize özgü olmadığı görülmektedir. Özellikle okullarda çalışan psikolojik danışmanların görev ve sorumluluklarındaki belirsizlik ve farklı rol algılarının ve beklentilerinin olması en belirgin ortak sorunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte diğer ülkelerde değişen koşul ve ihtiyaçlar doğrultusunda, bu hizmetlerin ideal düzeyde nasıl gerçekleştirilebileceği yönünde yaşanan bu sorunlar; ülkemizde ise okul personelinde ortak bir psikolojik danışma ve rehberlik anlayışının olmaması temeline dayandığı için okullarda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin gerçekleştirilebilmesini engellemektedir. Aynı zamanda okul personelinde ortak bir psikolojik danışma ve rehberlik anlayışının ve buna paralel olarak uygun beklentilerin olmaması; hem destekleyici bir çevre oluşturulmasını hem de doğru geribildirimlerin alınmasını engellemekte; bu durum ise psikolojik danışmanların benlik saygısını ve yeterlilik duygularını olumsuz yönde etkilemektedir (Wiggins, Evans ve Martin, 1990; Sutton ve Fall,1995).

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin sorunları böylesine içinde barındırması, bu hizmetleri yürütmekle görevli olan rehber öğretmenlerin uyumlarının, ruh sağlıklarının nasıl olduğu sorusunu akla getirmektedir. Zira, mesleki stres kaynakları aşırı olduğunda, bireylerin performans ile sağlıklarına zarar verebileceği gibi çevre ile başetme yeteneklerini ve uyumlarını da tehdit etmektedir (Newstron ve Davis, 1993). Önemli olan psikolojik danışmanların kişisel endişelerinin, yetersizliklerinin, kusurlarının, çatışmalarının farkında olmaları, bunları kabul etmeleri ve davranışları üzerindeki etkilerini en aza indirmeyi başarmalarıdır. Çünkü, bir psikolojik danışman için kişisel ve mesleki stresin etkileriyle başetmek profesyonel bir yükümlülük olarak kabul edilmektedir (Wilkins, 1997).

Ülkemizde okullarda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini yürüten rehber öğretmenlerin kişilik özellikleri ve eğitimleri boyunca kazandıkları bilgi ve

beceriler dikkate alındığında; yaşadıkları mesleki sorunlar karşısında nasıl etkilendikleri ve yaşadıkları mesleki sorunların, onların kişisel ve sosyal uyum düzeylerini farklılaştırıp farklılaşdırmadığının belirlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Nitekim zorluklarla karşılaştığında uyum, bireyin yaşamının odağında yer almakta ve yaşamın temel görevi olmaktadır. Bu nedenle, bu araştırma ile farklı düzeyde mesleki sorunları olan rehber öğretmenlerin kişisel ve sosyal uyum düzeylerinin; özlük nitelikleri, çalışılan okulun nitelikleri ve mesleğe yönelik algı ve beklentileri çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Örnekleme

Araştırmanın örnekleme, Türkiye'deki coğrafi bölgeleri temsil edecek şekilde illerdeki rehber öğretmen sayısı ve uygulanabilme kolaylığı dikkate alınarak oluşturulmuştur. Örnekleme alınan iller Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya, Trabzon, Malatya, Gaziantep, Kütahya, Bursa, Balıkesir, Adana, Çorum, Eskişehir, Bartın ve Samsun olarak belirlenmiştir.

Örnekleme alınan illerdeki rehber öğretmenlerden 582 kişi araştırmaya katılmıştır. Ancak, 534 rehber öğretmenin verileri üzerinde istatistiksel işlemler yapılabilmektedir. Bu sayı, Türkiye'deki devlet okullarının rehberlik servislerinde görevli rehber öğretmenlerin % 27.83 'ünü oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından rehber öğretmenlerin özlük, çalıştıkları okulun özellikleri ve mesleğe ilişkin algı ve beklentilerini ortaya koyacak biçimde Kişisel Bilgi Formu hazırlanmıştır.

Hacettepe Kişilik Envanteri

Hacettepe Kişilik Envanteri; bireylerin kişilik özellikleri ve kişisel ve sosyal uyum düzeyleri ile ilgili bil-

giler elde etmek amacıyla Özgüven (1992) tarafından geliştirilmiştir. Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE), bireyin "kişisel" ve "sosyal" yaşantısı ile ilgili nitelikleri kapsayan iki temel bölümden oluşmaktadır. Kişisel uyum (KU); kendini gerçekleştirme (KG), duygusal kararlılık (DK), nevrotik eğilimler (NE) ve psikotik belirtiler (PB) alt ölçeklerinden, sosyal uyum (SU) ise; aile ilişkileri (AI), sosyal ilişkiler (SI), sosyal normlar (SN) ve antisosyal eğilimler (AE) alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Hacettepe Kişilik Envanterinden, kişisel uyum puanı ve alt ölçekleri puanları, sosyal uyum ve alt ölçekleri puanları, genel uyum puanı ve geçerlik puanı elde edilmektedir.

Okul Rehber Öğretmenleri Mesleki Sorun Listesi

Bu liste, araştırmacının kendisi tarafından okul rehber öğretmenlerinin mesleki sorun düzeylerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Listenin geliştirilmesinde öncelikle ilgili literatür ve uzman görüşleri doğrultusunda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri yürütülürken karşılaşılabilecek sorun alanları belirlenmiştir. Bu sorun alanları dikkate alınarak "Okul Rehber Öğretmenlerinin Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri ile İlgili Kişi ve Kurumlarla İlişkilerde Karşılaştıkları Sorunları Belirleme Anketi", "Okul Rehber Öğretmenlerinin Rehberlik Hizmet Alanları ile İlgili Görevlerinde Karşılaştıkları Sorunları Belirleme Anketi" ve "Okul Rehber Öğretmenleri Mesleki Sorun Tarama Listesi" hazırlanmıştır.

Bu araçlar, 1996 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonunda Hatay-Belen Hizmetiçi Eğitim Merkezinde açılan "Okul ve Rehberlik Araştırma Merkezleri Rehber Öğretmenlerine Yönelik Mesleki Rehberlik" hizmetiçi eğitim kursuna katılan 48 okul rehber öğretmenine verilmiştir. Anketlerden elde edilen cevaplar değerlendirilerek gruplanmış ve sorunların yoğunluğu belirlenmiştir. Okul Rehber Öğretmenleri Mesleki Sorun Tarama Listesi'ndeki maddelere verilen cevapların istatistikleri çıkarılarak, anket sonuçları ile birlikte değerlendirilmiştir. Sonuçta, "Okul Rehber Öğretmenleri

Mesleki Sorun Listesi" hazırlanmış, uzman ve ilgili rehber öğretmenlerin görüşleri alınarak listeye son hali verilmiştir.

Okul Rehber Öğretmenleri Mesleki Sorun Listesi, 30 maddeden oluşmakta olup ankette yer alan her bir madde cevaplandırılırken "Hiç Etkilemiyor" ise 1, "Çok Az Etkiliyor" ise 2, "Kısmen Etkiliyor" ise 3 ve "Çok Etkiliyor" ise 4 işaretlenecek biçiminde 4'lü Likert tipi derecelendirme yapılmaktadır.

Uygulama

Örnekleme alınan illerdeki İl Milli Eğitim Müdürlükleri ve İl Rehberlik Araştırma Merkez Müdürlükleri ile konu hakkında görüşülerek okul rehber öğretmenleri ile yapılacak olan toplantı günleri tesbit edilmiş, bu toplantılara katılan okul rehber öğretmenlerine uygulama yapılabilmektedir. Uygulama, 1997 yılı Mayıs-Aralık ayları arasında tamamlanmıştır.

Örneklemedeki rehber öğretmenleri mesleki sorun düzeyi düşük ve yüksek olmak üzere iki gruba ayırmak için, Okul Rehber Öğretmenleri Mesleki Sorun Anketi'nden örneklemin mesleki sorun puan ortalaması ve standart sapması hesaplanmıştır. Yapılan hesaplama göre örneklemin mesleki sorun puan ortalaması 87.20 ve standart sapması 17.20 olarak bulunmuştur. Örneklemin mesleki sorun puan dağılımının ortalamasından (87.20), 0.5 standart sapma (8.60) aşağısındaki puan (79) ve yukarıdaki puan (96) arasında kalan 171 kişi analiz dışında bırakılmıştır. Böylece, örneklem mesleki sorun puanı 41-79 aralığında kalan 166 kişi (% 45.70) "mesleki sorun düzeyi düşük" ve 96-120 puan aralığında kalan 197 kişi (% 54.30) "mesleki sorun düzeyi yüksek" olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Toplam 363 rehber öğretmenin verileri üzerinde çözümleme yapılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada, verilerin çözümlemesi "SPSS for

Windows" paket programı kullanılarak bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Varyansların homojenliğinin kontrolünde; ikili grupların karşılaştırılmasında F Testi ve varyans analizinde ise Fmax Testi kullanılmıştır (Hovardaoğlu, 1994:58,284). Verilerin analizinde, bağımsız gruplara uygulanan t testi ve iki değişkenli seçkisiz gruplar deseninde Basit Faktöriyel Varyans Analizi uygulanmıştır (Hovardaoğlu, 1994:81; Özdamar, 1997:303). Uygulanan varyans analizi sonucunda temel ve ortak etkilerin önemli bulunduğu durumlarda bu etkinin hangi ortalamalar arasındaki farklardan kaynaklandığını saptamak amacıyla Tukey-Kramer testi (Hovardaoğlu 1994:136) kullanılmıştır. Önemlilik düzeyi .05 olarak alınmış ve bunun üzerinde olanlar ayrıca belirtilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgulara ilişkin ulaşılan sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

1. Mesleki Sorun Düzeylerine Göre Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmada, mesleki sorun düzeyleri düşük ve yüksek olan rehber öğretmenlerin kişisel ve sosyal uyum düzeyleri açısından farklı olup olmadıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, mesleki sorun düzeyi düşük ve yüksek olan rehber öğretmenleri kişisel ve sosyal uyum ile bunların alt ölçeklerine ilişkin puanları açısından bağımsız gruplarda uygulanan t testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen bulgular, Tablo I 'de gösterilmiştir.

Tablo I incelendiğinde; mesleki sorun düzeyleri düşük olan rehber öğretmenlerin kişisel uyum (KU), kendini gerçekleştirme (KG), duygusal kararlılık (DK), psikotik belirtiler (PB) ve nevrotik eğilimler (NE) puan ortalamaları mesleki sorun düzeyi yüksek olanlardan daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki bu farkların, mesleki sorun düzeyi düşük rehber öğretmenler lehine anlamlı olduğu bulunmuştur.

Tablo 1 - Mesleki Sorun Düzeyi Düşük ve Yüksek Olan Rehber Öğretmenlerin Kişisel Uyum Düzeylerine ve Sosyal Uyum Düzeylerine İlişkin Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değerleri

Mesleki Sorun Düzeyi	Düşük			Yüksek			t değeri
	n	\bar{x}	s	n	\bar{x}	s	
KU	166	61.70	11.44	197	56.05	13.34	4.34***
KG	166	16.68	2.62	197	15.09	3.29	5.12***
DK	166	14.63	3.26	197	13.22	3.66	3.89***
NE	166	15.05	3.90	197	13.68	4.04	3.26**
PB	166	15.38	3.18	197	14.00	3.87	3.72***
SU	166	63.76	7.25	197	60.62	9.34	3.61***
AI	166	17.19	2.71	197	16.16	3.25	3.31***
SI	166	16.25	3.08	197	15.72	3.12	1.64
SN	166	14.03	2.64	197	13.43	2.92	2.01*
AE	166	16.11	2.45	197	15.31	3.03	2.75**

* p<.05, **p<.01, ***p<.001,

Yine; Tablo 1 'de görüldüğü gibi, mesleki sorun düzeyleri düşük olan rehber öğretmenlerin sosyal uyum (SU), aile ilişkileri (AI), sosyal ilişkiler (SI), sosyal normlar (SN) ve antisosyal eğilimler (AE) puan ortalamaları mesleki sorun düzeyi yüksek olanlara göre daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki bu farkların, sosyal ilişkiler (SI) alt ölçeğinden alınan puan ortalamaları arasındaki farkın dışında, mesleki sorun düzeyi düşük rehber öğretmenler lehine anlamlı olduğu bulunmuştur.

2. Özlük Nitelikleri İle İlgili Değişkenlere Göre Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmada, mesleki sorun düzeyleri düşük ve yüksek olan rehber öğretmenlerin hem kişisel uyum düzeylerinin hem de sosyal uyum düzeylerinin cinsiyet, yaş, medeni durum, mezun olunan lisans programı ve rehber öğretmen olarak çalıştıkları süre değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Bu amaçla; hem kişisel uyum puan ortalamalarına

hem de sosyal uyum puan ortalamalarına, cinsiyet için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük - yüksek) x 2 (cinsiyet: kadın - erkek) faktörlü, yaş için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük-yüksek)x5(yaş:25 ve altı, 26-30,31-35, 36-40,41 ve üstü) faktörlü, medeni durum için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük-yüksek) x 2 (medeni durum:evli-evli olmayan) faktörlü, mezun oldukları program için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük-yüksek) x 3 (mezun oldukları program: PDR/EPH -Psikoloji - Diğer Programlar) faktörlü, rehber öğretmen olarak çalıştıkları süre için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük-yüksek) x 4 (çalıştıkları yıl:1 yıl ve daha az, 2-4 yıl, 5-10 yıl, 11 yıl ve daha çok) faktörlü desene uygun varyans çözümlenmeleri uygulanmıştır. Bu varyans çözümlenmelerine ilişkin bulgular özet olarak Tablo 2 'de gösterilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde, özlük nitelikleri değişkenlerinin her biri ile mesleki sorun düzeyleri için yapılan tüm varyans analizleri sonucunda, mesleki sorun düzeyi temel etkisinin (A) anlamlı olduğu görülmektedir. Kişisel ve sosyal uyum düzeyleri arasındaki anlamlı farkların, mesleki sorun düzeyi düşük olanlar lehine olduğu bulunmuştur.

Tablo 2 incelendiğinde, özlük nitelikleri değişkenlerinin her biri ile mesleki sorun düzeyleri için yapılan tüm varyans analizleri sonucunda; yaş, medeni durum ve mezun oldukları program değişkenlerinin hem kişisel uyum hem de sosyal uyum açısından temel etkilerinin (B) anlamlı olmadığı bulunmuştur. Bununla birlikte, cinsiyet ve rehber öğretmen olarak çalıştıkları süre değişkenlerinin kişisel uyum açısından temel etkilerinin (B) anlamlı olduğu bulunurken, sosyal uyum açısından temel etkilerinin (B) anlamlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Kişisel uyum açısından anlamlı bir etkiye sahip olan cinsiyet değişkeninde, kadınların kişisel uyum puan ortalamalarının ($\bar{x}=57.60$) erkeklerden ($\bar{x}=60.70$) anlamlı olarak daha düşük olduğu belirlenmiştir. Rehber

öğretmen olarak çalıştıkları süre değişkeni için ise anlamlı bulunan bu temel etkinin hangi gruplar arasından kaynaklandığını anlamak amacıyla Tukey-Kramer Testi yapılmıştır. Sonuçta; 2-4 yıl arasında çalışan rehber öğretmenlerin kişisel uyum puan ortalaması ($\bar{x}=56.28$) ile 5-10 yıl arasında çalışanlar ($\bar{x}=60.53$) ve 11 ve daha çok yıl çalışanlar ($\bar{x}=62.36$) arasındaki farklar önemli düzeyde bulunmuştur.

Yine; Tablo 2 incelendiğinde, özlük nitelikleri değişkenlerinin her biri ile mesleki sorun düzeyleri için yapılan tüm varyans analizleri sonucunda, tüm özlük değişkenleri ile mesleki sorun düzeyi arasındaki etkileşimlerin (AxB) önemli olmadığı bulunmuştur.

Tablo 2 - Mesleki Sorun Düzeyi Düşük ve Yüksek Olan Rehber Öğretmenlerin Özlük Nitelikleri Değişkenlerinin Her Birine Göre Kişisel Uyum Düzeyleri Ve Sosyal Uyum Düzeyleri Puanlarına Uygulanan Varyans Analizlerine İlişkin Sonuçlar

Özlük Nitelikleri Değişkenleri	Varyans Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kişisel Uyum Düzeyi İçin F Değeri	Sosyal Uyum Düzeyi İçin F Değeri
Cinsiyet	A (Mesleki Sorun)	1	19.59 ***	11.92 ***
	B (Cinsiyet)	1	5.97 *	.04
	A x B (Mesleki Sorun x Cinsiyet)	1	.84	.16
Yaş	A (Mesleki Sorun)	1	14.77 ***	5.83 **
	B (Yaş)	4	.86	.92
	A x B (Mesleki Sorun x Yaş)	4	.69	.43
Medeni Durum	A (Mesleki Sorun)	1	17.88 ***	14.21 ***
	B (Medeni Durum)	1	1.46	2.30
	A x B (Mesleki Sorun x Medeni Durum)	1	.27	1.69
Mezun Olunan Program	A (Mesleki Sorun)	1	17.03 ***	14.27 ***
	B (Mezun Olunan Program)	2	.23	.68
	A x B (Mesleki Sorun x Mez.Olun.Prog)	2	.43	1.41
Rehber Öğretmen Olarak Çalıştıkları Süre	A (Mesleki Sorun)	1	15.70 ***	10.38 ***
	B (Çalışma Süresi)	3	3.02 *	.65
	A x B (Mesleki Sorun x Çalışma Süresi)	3	.32	.27

n=363; *Önemli (p<.05), **Önemli (p<.01), ***Önemli (p<.001).

3. Çalıştıkları Okulun Nitelikleri İle İlgili Değişkenlere Göre Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmada, mesleki sorun düzeyleri düşük ve yüksek olan rehber öğretmenlerin hem kişisel uyum düzeylerinin hem de sosyal uyum düzeylerinin çalıştıkları okulun türü, gündüzlü ya da yatılı olma durumu, öğrenci sayısı, rehber öğretmen sayısı değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Bu amaçla; hem kişisel uyum puan ortalamalarına hem de sosyal uyum puan ortalamalarına, çalıştıkları okulun türü için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük-yüksek)

x 4 (çalıştıkları okulun türü: ilköğretim, genel lise, meslek lisesi, Anadolu lisesi) faktörlü, çalıştıkları okulun gündüzlü ya da yatılı olma durumu için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük-yüksek) x 2 (gündüzlü ya da yatılı olma durumu: gündüzlü, yatılı) faktörlü, öğrenci sayısı için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük-yüksek) x 3 (öğrenci sayısı: 500 ve daha az, 501-1000, 1001 ve daha çok) faktörlü, rehber öğretmen sayısı için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük-yüksek) x 2 (rehber öğretmen sayısı: 1 kişi, 2 kişi ve daha çok) faktörlü desene uygun varyans çözümlenmeleri uygulanmıştır. Bu varyans çözümlenmelerine ilişkin bulgular özet olarak Tablo 3 'de gösterilmiştir.

Tablo 3 - Mesleki Sorun Düzeyi Düşük ve Yüksek Olan Rehber Öğretmenlerin Çalıştıkları Okulun Nitelikleri Değişkenlerinin Her Birine Göre Kişisel Uyum Düzeyleri ve Sosyal Uyum Düzeyleri Puanlarına Uygulanan Varyans Analizlerine İlişkin Sonuçlar

Okulun Nitelikleri Değişkenleri	Varyans Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kişisel Uyum Düzeyi İçin F Değeri	Sosyal Uyum Düzeyi İçin F Değeri
Okulun Türü	A (Mesleki Sorun)	1	12.71 ***	5.30 *
	B (Okulun Türü)	3	.10	.34
	A x B (Mesleki Sorun x Okul. Türü)	3	.99	.82
Gündüzlü -Yatılı	A (Mesleki Sorun)	1	20.61 ***	10.52 ***
	B (Gündüzlü -Yatılı)	1	3.02	.19
	A x B (Mesleki Sorun x Gündüz. -Yatılı)	1	4.10 *	1.12
Öğrenci Sayısı	A (Mesleki Sorun)	1	18.30 ***	14.60 ***
	B (Öğrenci Sayısı)	2	2.49	3.96 *
	A x B (Mesleki Sorun x Öğrenci Sayısı)	2	1.28	.32
Rehber Öğretmen Sayısı	A (Mesleki Sorun)	1	16.62 ***	12.50 ***
	B (Rehber Öğretmen Sayısı)	1	.01	.80
	A x B (Mesleki Sorun x Reh.Öğr.Sayısı)	1	.15	.51

n=363; *Önemli (p<.05), **Önemli (p<.01), ***Önemli (p<.001).

Tablo 3 incelendiğinde, çalıştıkları okulun nitelikleri değişkenlerinin her biri ile mesleki sorun düzeyleri için yapılan tüm varyans analizleri sonucunda, mesleki sorun düzeyi temel etkisinin (A) anlamlı olduğu görülmektedir. Kişisel ve sosyal uyum düzeyleri arasındaki anlamlı farkların, mesleki sorun düzeyi düşük olanlar lehine olduğu bulunmuştur.

Tablo 3 incelendiğinde, çalıştıkları okulun nitelikleri değişkenlerinin her biri ile mesleki sorun düzeyleri için yapılan tüm varyans analizleri sonucunda; çalıştıkları okulun türü, gündüzlü ya da yatılı olma durumu ve rehber öğretmen sayısı değişkenlerinin hem kişisel uyum hem de sosyal uyum açısından temel etkilerinin (B) anlamlı olmadığı bulunmuştur. Bununla birlikte, çalıştıkları okuldaki öğrenci sayısı değişkeninin kişisel uyum açısından temel etkisinin (B) anlamlı olmadığı bulunurken, sosyal uyum açısından temel etkisinin (B) anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır. Sosyal uyum açısından anlamlı bir etkiye sahip olan okuldaki öğrenci sayısı değişkeni için anlamlı bulunan bu temel etkinin hangi gruplar arasından kaynaklandığını anlamak amacı ile Tukey-Kramer Testi yapılmıştır. Sonuçta; öğrenci sayısı 500 'den az olan okullarda çalışan rehber öğretmenlerin sosyal uyum puan ortalaması ($\bar{x}=56.76$) ile öğrenci sayısı 1001 'den çok olanlar ($\bar{x}=59.63$) arasındaki fark önemli düzeyde bulunmuştur.

Yine; Tablo 3 incelendiğinde, çalıştıkları okulun nitelikleri değişkenlerinin her biri ile mesleki sorun düzeyleri için yapılan varyans analizleri sonucunda; çalıştıkları okulun türü, öğrenci sayısı ve rehber öğretmen sayısı değişkenleri ile mesleki sorun düzeyi arasındaki etkileşimlerin (AxB) önemli olmadığı bulunmuştur.

Bununla birlikte; çalıştıkları okulun gündüzlü ya da yatılı olma durumu değişkeni ile mesleki sorun düzeyi arasındaki etkileşim (AxB) rehber öğretmenlerin sosyal uyum düzeyleri üzerinde önemli bir farklılık yaratmazken, kişisel uyum düzeyleri üzerinde ortaya çıkardığı fark önemli bulunmuştur. Bu etkileşimin, hangi gruplar arasından kaynaklandığını anlamak amacı ile Tukey-Kramer Testi yapılmıştır. Sonuçta; yatılı okullarda çalışan ve mesleki sorun düzeyleri düşük olan rehber öğretmenlerin kişisel uyum düzeylerinin ($\bar{x}=62.14$), mesleki sorun düzeyleri yüksek olanlara ($\bar{x}=49.88$) göre daha yüksek olduğu; benzer şekilde, gündüzlü okullarda çalışan ve mesleki sorun düzeyi düşük olan rehber öğretmenlerin kişisel uyum düzeylerinin ($\bar{x}=61.61$), mesleki sorun düzeyleri yüksek olanlara ($\bar{x}=56.91$) göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Aynı zamanda, gündüzlü okullarda çalışan ve mesleki sorun düzeyleri düşük olan rehber öğretmenlerin ($\bar{x}=61.61$), yatılı okullarda çalışan ve mesleki sorun düzeyleri yüksek olanlara ($\bar{x}=49.88$) göre kişisel uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

4. Rehber Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Algı ve Beklentiler İle İlgili Değişkenlere Göre Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmada, mesleki sorun düzeyleri düşük ve yüksek olan rehber öğretmenlerin hem kişisel uyum düzeylerinin hem de sosyal uyum düzeylerinin rehber öğretmenlik mesleğinin uygulanabilirlik düzeyine ilişkin algı, mesleğin geleceğine ilişkin beklenti, mesleği sürdürmedeki isteklilik ve algılanan iş doyum düzeyi değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Bu amaçla; hem kişisel uyum puan ortalamalarına hem de sosyal uyum puan ortalamalarına, mesleğin uygulanabilirlik düzeyine ilişkin algı için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük - yüksek) x 2 (mesleğinin uygulanabilirlik düzeyine ilişkin algı: yetersiz, kısmen/tamamen yeterli) faktörlü, mesleğin geleceğine ilişkin beklenti için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük-yüksek) x 2 (mesleğin geleceğine ilişkin beklenti: daha iyi olacak, daha kötü olacak) faktörlü, mesleği sürdürmedeki isteklilik için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük-yüksek) x 2 (mesleği sürdürmedeki isteklilik: isteme, istememe) faktörlü, algılanan iş doyum düzeyi için 2 (mesleki sorun düzeyi: düşük-yüksek) x 3 (algılanan iş doyum düzeyi: yüksek, orta, düşük) faktörlü desene uygun varyans çözümlenmeleri uygulanmıştır. Bu varyans çözümlenmelerine ilişkin bulgular özet olarak Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde, rehber öğretmenlik mesleğine yönelik algı ve beklentiler ile ilgili değişkenlerin her biriyle mesleki sorun düzeyleri için yapılan tüm varyans analizleri sonucunda, mesleki sorun düzeyi temel etkisinin (A) anlamlı olduğu görülmektedir. Kişisel ve sosyal uyum düzeyleri arasındaki anlamlı farkların, mesleki sorun düzeyi düşük olanlar lehine olduğu bulunmuştur.

Tablo 4 incelendiğinde, rehber öğretmenlik mesleğine yönelik algı ve beklentilere ile ilgili değişkenlerin her biriyle mesleki sorun düzeyleri için yapılan tüm varyans analizleri sonucunda; rehber öğretmenlik mesleğinin uygulanabilirlik düzeyine ilişkin algı, mesleği sürdürmedeki isteklilik ve algılanan iş doyum

düzeyi değişkenlerinin hem kişisel uyum hem de sosyal uyum açısından temel etkilerinin (B) anlamlı olmadığı bulunmuştur. Bununla birlikte, mesleğin geleceğine ilişkin beklenti değişkeninin kişisel uyum açısından temel etkisinin (B) anlamlı olmadığı bulunurken, sosyal uyum açısından temel etkinin (B) anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır. Sosyal uyum açısından anlamlı bir etkiye sahip olan mesleğin geleceğine ilişkin beklenti değişkeninde, mesleğin geleceğinin daha iyi olacağı beklentisine sahip rehber öğretmenlerin sosyal uyum puan ortalamalarının ($\bar{x}=62.71$), daha kötü olacağı beklentisine sahip olanlardan ($\bar{x}=59.82$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Yine; Tablo 4 incelendiğinde, rehber öğretmenlik mesleğine yönelik algı ve beklentilere ile ilgili değişkenlerin her biri ile mesleki sorun düzeyleri için yapılan tüm varyans analizleri sonucunda, tüm rehber öğretmenlik mesleğine yönelik algı ve beklentiler ile ilgili değişkenlerle ile mesleki sorun düzeyi arasındaki etkileşimlerin (AxB) önemli olmadığı bulunmuştur.

Tablo 4 - Mesleki Sorun Düzeyi Düşük ve Yüksek Olan Rehber Öğretmenlerin, Rehber Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Algı Ve Beklentiler Değişkenlerinin Her Birine Göre Kişisel Uyum Düzeyleri ve Sosyal Uyum Düzeyleri Puanlarına Uygulanan Varyans Analizlerine İlişkin Sonuçlar

Mesleğe Yönelik Algı ve Beklentilere Yönelik Değişkenler	Varyans Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kişisel Uyum Düzeyi İçin F Değeri	Sosyal Uyum Düzeyi İçin F Değeri
Uygulanabilirlik	A (Mesleki Sorun)	1	12.18 ***	9.50 **
	B (Uygulanabilirlik)	1	.54	.03
	A x B (Mesleki Sorun x Uygulanab.)	1	.92	.61
Geleceğe Yönelik Beklenti	A (Mesleki Sorun)	1	12.31 ***	9.88 **
	B (Geleceğe Yönelik Beklenti)	1	1.04	4.40 *
	A x B (Mesleki Sorun x Gel.Yön.Bek.)	1	.06	.68
Mesleğini Sürdür-Medeki İsteklilik	A (Mesleki Sorun)	1	7.92 **	6.51 **
	B (Mesleğini Sürdürmedeki İsteklilik)	1	1.78	3.40
	A x B (Mesleki Sorun x Mes.Sür.İstek.)	1	.78	.04
Algılanan İş Doyumu	A (Mesleki Sorun)	1	14.91 ***	10.04 **
	B (Algılanan İş Doyumu)	2	1.90	.008
	A x B (Mesleki Sorun x Alg.İş Doyumu)	2	.46	.67

n=363; *Önemli (p<.05), **Önemli (p<.01), ***Önemli (p<.001).

SONUÇ

Bu çalışmada; okullarda çalışan rehber öğretmenlerin mesleki sorun düzeylerine, özlük niteliklerine, çalıştıkları okulun niteliklerine ve rehber öğretmenlik mesleğine yönelik algı ve beklentilerine göre kişisel ve sosyal uyum düzeylerine ilişkin şu sonuçlara varılmıştır.

Araştırmada, mesleki sorun düzeyi yüksek olan rehber öğretmenlerin düşük olanlara göre kişisel ve sosyal uyum düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Rehber öğretmenlerin özlük nitelikleri ile ilgili değişkenlerden; cinsiyet ve mesleki kıdemin, rehber öğretmenlerin kişisel uyum düzeylerini farklılaştırdığı, sosyal uyum düzeylerini ise farklılaşmadığı görülmüştür. Kadınların erkeklere, 2-4 yıl rehber öğretmen olarak çalışanların 5 yıldan daha fazla çalışanlara göre kişisel uyum düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur.

Bununla birlikte; rehber öğretmenlerin yaş, medeni durum, mezun olunan lisans programı gibi nitelikleri açısından kişisel ve sosyal uyum düzeylerinin arasında önemli farklılıkların olmadığı görülmüştür.

Rehber öğretmenlerin çalıştıkları okulun nitelikleri ile ilgili değişkenlerden; çalıştıkları okulun türü okulda birlikte çalıştığı rehber öğretmen sayısı, çalıştığı okulun gündüzlü veya yatılı olmasına göre rehber öğretmenlerin kişisel ve sosyal uyum düzeylerinin farklılaşmadığı bulunmuştur. Bunların yanısıra, mesleki sorun düzeyi ve okulun gündüzlü veya yatılı olması arasındaki etkileşim, kişisel uyum üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmaktadır. Mesleki sorun düzeyi düşük ve gündüzlü okulda çalışan rehber öğretmenlerin kişisel uyum düzeyleri mesleki sorun düzeyi yüksek ve yatılı okullarda çalışanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca, çalışılan okuldaki öğrenci sayısı rehber öğretmenlerin kişisel uyum düzeylerini farklılaştırılmazken; öğrenci sayısı çok olan büyük okullarda çalışan rehber öğretmenlerin sosyal uyum düzeylerinin, öğrenci sayısı az olan küçük okullarda çalışan rehber öğretmenlerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Rehber öğretmenlik mesleğine yönelik algı ve beklentiler ile ilgili değişkenlerden; rehber öğretmenlerin mesleğin uygulanabilirlik düzeyine ilişkin algılarının, mesleğini sürdürmedeki isteklilik durumlarının ve algıladıkları iş doyumunu düzeylerinin onların kişisel ve sosyal uyum düzeylerini farklılaştırmadığı saptanmıştır. Bunun yanısıra mesleğin geleceğine ilişkin beklentileri "daha iyi olacak" şeklinde olan rehber öğretmenlerin sosyal uyum düzeyleri, "daha kötü olacak" şeklinde olanlarınkinden daha yüksek bulunmakla birlikte; kişisel uyum düzeyleri arasında önemli farklılıklar bulunmamıştır.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, rehber öğretmenlerin kişisel ve sosyal uyum düzeyleri üzerinde; özlük niteliklerine, çalıştıkları okulun niteliklerine ve mesleğe yönelik algı ve beklentilere ilişkin değişkenlerden daha ziyade okullarda karşılaşılan mesleki sorunların düzeyinin daha önemli farklılıklara neden olduğu görülmektedir. Bu araştırma sonuçlarına dayalı olarak rehber öğretmenlerin mesleki sorun düzeyleri çok yüksek olduğunda, bu sorunlarla etkili bir şekilde başedemedikleri söylenebilir. Nitekim, Lazarus (1961) uyumu, stresle başarılı bir şekilde başatma süreci, uyumsuzluğu ise stresle yetersiz düzeyde başatmanın bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Literatürde de bu durumu destekleyen araştırma bulguları bulunmaktadır. Bu araştırmalarda, mesleki sorunların çok fazla olduğunda rehber öğretmenlerin ruh sağlığının göstergeleri olan uyum, iş doyumunu, olumsuz duygu durumu ve tükenmişlik düzeylerini tehdit ettiği ortaya konmuştur (Ross, Altman ve Russel 1989; Tezer ve Uzer, 1992; Sowa, May ve Niles, 1994; Pecora, 1997;

Miles ve Huebner 1998; Gökçakan ve Özer, 1999)

Ülkemizde rehber öğretmenler bir yandan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin uygulamasında karşılaştıkları sorunlarla başatmaya çalışırken, bir yandan da iş etkinliklerini sürdürmeye çalışmaktadır. Bu durumların sıklığı ve düzeyleri onların kişisel ve sosyal uyum düzeylerini düşürmektedir. Bu nedenlerle rehber öğretmenlerin uyumlarını tehdit eden mesleki sorunların ortadan kaldırılması yönünde gerekli düzenlemelerin yapılması için önlemler alınmalıdır. Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin etkin bir şekilde verilebilmesi açısından bu önlemler gerekli hale gelmektedir.

Ülkemizde rehber öğretmen yetiştiren fakültelerin Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümlerinin programlarının farklılık gösterdiği, aynı zamanda farklı alan mezunların okullarda rehber öğretmen olarak görev yaptığı gözönüne alındığında; uyumları açısından işe başlangıç sürelerinde onlara kılavuzluk edecek programların hazırlanması gerekmektedir. Aynı zamanda, illerde ve ilçelerde bulunan Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde rehber öğretmenlerin gerekli hazırlığı ve donanımı kazanmadan okullarda görevlendirilmelerinin uygun olmadığı belirtilebilir.

Rehber öğretmenlerin yaşadıkları mesleki sorunların, onları ne düzeyde etkilediği konusunda bilinçlendirilmeleri sağlanabilir. Bu sorunlarla etkili bir şekilde başedebilmeleri konusunda stratejiler geliştirmeleri için konferanslar, toplantılar ve çalışma grupları yoluyla yardımcı olunabilir. Ayrıca, mesleki örgüt ve dernekler bu konuda bilgilendirici materyaller sağlayabilirler. Aynı zamanda, rehber öğretmenlerin meslektaşlarıyla yaşadıkları sorunları ve tecrübelerini paylaşabilecekleri, destek alabilecekleri ortamlar yaratılabilir.

KAYNAKLAR

- Coll, KM. ve B. Freeman (1997). Role conflict among elementary school counselors: a national comparison with middle and secondary school counselors. *Elementary School Guidance and Counseling*, 31:251-261
- Demir, Ayhan (1998). Üniversite Rehberlik Merkezleri: sorunlar ve öneriler, **IX. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmalar**, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları No:15.
- Doğan, Süleyman (1996). Türkiye'de Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında meslek kimliğinin gelişimi ve bazı sorunlar, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2, 7:32-44.

- Gökçakan, Z. ve R. Özer (1999). Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki görevli rehber öğretmenlerde tükenmişlik düzeyi, nedenleri ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi, **IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri 4**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları :1076, 14-23.
- Görkem, Nihat (1985). Öğrencilerin rehberlik uzmanlarından gördükleri hizmetlerle bekledikleri hizmetler arasındaki fark, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Hovardaoglu, Selim (1994). **Davranış Bilimleri İçin İstatistik**, Ankara: Hatiboğlu Yayınları.
- Kepçeoğlu, Muharrem (1976). Okul danışmanlarının mesleki problemleri, **Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 8,1-2:68-80.
- Kepçeoğlu, Muharrem (1986). Okullardaki Psikolojik Danışma ve Rehberlik uygulamalarının temel sorunları, **İnsan Bilimleri Dergisi**, 5, 1:103-113.
- Kulaksızoğlu, Adnan (1990). Rehber ve Psikolojik Danışmanların algıladıkları mesleki Sorunlar, **Eğitim Bilimleri 1. Ulusal Kongresi Bildiriler 1**, 307-313.
- Lazarus, Richard S (1961). **Adjustment and Personality**, USA: McGraw-Hill Book Publishing Company.
- Miles, L.B. ve E.S. Huebner (1998). A prospective study of personality characteristics, occupational stressors and burnout among school psychology practitioners, **Journal Of School Psychology**, 36, 1:103-120.
- Moracco, J., P.Butcke, K.McEwen (1984). Measuring stress in school counselors: some research findings and implications, **The School Counselor**, November: 110-117.
- Newstrom, J.W. ve K. Davis (1993). **Organizational Behaviour, Human Behaviour at Work**, USA:McGraw-Hill, mc (Ninth Edition).
- Öner, Necla (1993). Türkiye'de Rehberlik-Psikolojik Danışmanlığın kavramsal eleştirisi ve bir model önerisi, **VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları**, Ankara: VII.Ulusal Psikoloji Kongresi Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını.
- Özdamar, Kazım (1996). **Paket Programlar İle İstatistik Veri Analizi I**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Özgtiven, İ. Ethem (1992). **HKE Hacettepe Kişilik Envanteri El Kitabı**, Ankara: Odak Ofset Matbaacılık
- Pecora, S. Antoinette(1997). Locus of control, social support negative affectivity, occupational stressors and job satisfaction among school Psychologists, **Dissertation Abstracts International**, 58,3: 740-A.
- Ross, R.R., E Altmair ve D.Russell (1989). Job stress, social support and burnout among counseling center staff, **Journal of Counseling Psychology**, 36,4:464-470
- Sowa, C. J., K. M. May ve S. G. Niles (1994). Occupational stress within the counseling profession: implications for counselor training, **Counselor Education And Supervision**, 34:19-29
- Sutton, J.M. ve M. Fall (1995). The relationship of school climate factors to counselor self-efficacy, **Journal of Counseling and Development**, 73: 331-336
- Tezer, E. ve A.S. Uzer (1992). Okullarda görev yapan psikolojik danışmanların iş etkinlikleri ve işlerinde karşılaştıkları sorunlar ve iş doyumları arasındaki ilişkiler, **Yayınlanmamış Araştırma**.
- Vanzandt, C.E. ve N.S. Perry (1992). Helping the rosokie school counselor: a mentoring project, **The School Counselor**, 39:158-163.
- Wiggins, J.D. G. Evans ve F. Martin (1990). Counselor self-esteem related to personal and demographic values, **The School Counselor**, 37:213-218.
- Wilgus, E. ve S. Shelly (1988). The role of the elementary school counselor: teacher perceptions, expectations and actual functions, **The School Counselor**, March:259-266.
- Wilkins, Paul (1997). **Personal And Professional Development For Counsellors**, London, Sage Publications Ltd.